

Tomaž Erzar

Izražanje jeze in sovraštva na spletu: učinki, posledice, motivacija in meje navidezne povezanosti *Expressing Anger and Hatred Online: Effects, Consequences, Motivations and the Limits of Apparent Connectedness*

Povzetek: Prispevek analizira pojav jeznega in sovražnega govora na spletu z vidika vpletenih čustev in opisuje posledice izražanja premeščene jeze, besa, sovraštva in frustriranosti za uporabnike družbenih omrežij. Razčlenjuje psihosocialno motivacijo povzročiteljev in dokazuje, da jim spletni medij sicer nudi zadovoljitev potrebe po prepoznavnosti, odobravanju in pripadnosti, a jih obenem zapira v brezosebni, navidezni prostor povezovanja, v katerem so ključne značilnosti medosebne povezanosti v realnem svetu odsotne. Ker nastopajo večinoma v vlogi jeznih, užaljenih žrtev, akterji prezirljivega in sovražnega govora na spletu v očeh javnosti ne morejo doseči tiste prepričljivosti in pristnosti, ki jo daje izključno izražanje ranljivosti. S tega vidika je tudi doseg jeznega govora na družbenih omrežjih manjši, kot se glede na njegovo odmevnost zdi.

Ključne besede: nefunkcionalna jeza, sovraštvo, sovražni govor, družbena omrežja, mladi, ženske, potreba po prepoznanju, povezanost, vloga žrtve, pristnost

Abstract: The paper analyses the phenomenon of online hate speech in terms of the emotions involved and describes the consequences of putting displaced anger, rage, hate, and frustration onto social network users. It analyses the psychosocial motivations of the perpetrators and demonstrates that, while the online media satisfy their need for visibility, approval, and belonging, they also enclose them in an impersonal, virtual space of artificial connectedness that lacks the key features of interpersonal connectedness in the real world. Because they are mostly acting as angry, offended victims, the users of contemptuous and hateful online speech cannot achieve the public persuasiveness and authenticity that only expressions of vulnerability can provide. In this respect, the reach of angry speech on social networks appears to be smaller than its resonance would suggest.

Keywords: displaced anger, hate, hate speech, social media, youth, women, need for recognition, affiliation, victim role, authenticity

1. Uvod

Jeza, sovraštvo in nasilje so pogoste vsebine medijske produkcije – naj bodo to TV programi, filmi, glasbeni posnetki, videoigre ali oglasi.¹ Nove možnosti digitalnih medijev in uporaba virtualne tehnologije so te vsebine naredile še bolj dostopne in prevladujoče. Z njimi se je pojavila nova oblika medijskega nasilja, pri kateri ne gre le za pasivno spremljanje prikazanih nasilnih vsebin, ampak aktivno agresivno vedenje skozi vključevanje v družbena omrežja, platforme, e-igre, e-pošto ipd. (Bilewicz in Soral 2020, 5). Splet je postal poligon za razširjanje agresivnih verbalnih in video dejanj zoper druge osebe brez osebnega stika; na družbenih omrežjih se razraščajo spletno nasilje oz. virtualno nadlegovanje (angl. *cyberbullying*), izsiljevanje s spolnimi vsebinami (angl. *sextortion*) in sovražni govor (angl. *hate speech*). Slednjega razširja in mu daje legitimnost tudi politika (Piazza 2020, 431–453).

V prispevku bomo s pregledom raziskav skušali poiskati odgovore na naslednji vprašanji: prvič, kako izražanje jeze in sovraštva na spletu učinkuje na uporabnike in kateri del populacije je najbolj na udaru; drugič, kdo so povzročitelji spletnega širjenja jeze in kaj jih motivira. Na podlagi ugotovitev bomo utemeljili tezo, da jezni in poniževalni govor akterjem in simpatizerjem sicer nudi zadovoljitev potrebe po povezanosti in prepoznavnosti, ne pa tudi potrebe po pristnosti, stiku in bližini, ki sta značilni za odnose v dejanskem svetu – in da moramo s tega vidika presoja ti tudi njegov domet.

2. Nefunkcionalno izražanje jeze

Ljudje v medosebnih odnosih jezo izražajo takrat, kadar jih ni strah posledic. Jezijo se v situacijah in na ljudi, ki praviloma niso vir njihove jeze. Jezo v manj varni situaciji, ki je to čustvo porodila, minimalizirajo, potisnejo vstran in jo izrazijo v bolj varni situaciji, kjer jeza deluje pretirano agresivno, nefunkcionalno in destruktivno (Parlamiš 2012, 82).

Tudi uporabniki družbenih omrežij – ker niso izpostavljeni javnemu neodobravanju in negativnim reakcijam drugih ljudi – pogosto ravna jo brez zadržkov (Rosner in Kramer 2016, 7). Širjenje prezirljivega in poniževalnega govora na podlagi rasnih, verskih, spolnih in kulturnih predsodkov v zadnjih letih narašča in je po mnenju civilnodružbenih organizacij eden osrednjih izzivov sodobnih družb (Anti-Defamation League 2021, 6).

Nakopičena, največkrat neizražena jeza, pospremljena z občutkom nemoči in predsodki ali pripisovanjem česa komu, lahko preraste v sovraštvo. Pomembna kazalca, da gre za stopnjevanje jeze v sovraštvo, sta, da se tarčam odreka človeški status in da se etiketiranju, žalitvam in prezirljivemu govoru pridruži pozivanje k nasilnim dejanjem (Fisher idr. 2018, 315). Napadi so lahko usmerjeni na osebo ali na kolektiv oz. skupino. Izražanje takega sovraštva je redko – kljub njegovi veliki odmevnosti in opaznosti.

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa „P6-0269: Religija, etika, edukacija in izzivi sodobne družbe“, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Izpostavljenost zaničevalnemu govorjenju o imigrantih in ranljivih družbenih skupinah, etnijah ali posameznikih vodi v politično radikalizacijo in razjeda odnose med skupinami (Winiewski idr. 2017, 143). Pogosta izpostavljenost takemu govoru povzroči, da empatijo do druge skupine zamenja prezir – ta postane prevladujoč odziv, ki nato sproža še več prezira in še bolj grobo prezirljivo govorjenje. Naraščajoče sovražno govorjenje povzroči, da se uporabnikom omrežij zaradi procesa desenzitizacije taka raba zdi vse manj problematična, s tem pa normativna. Tako sovražno govorjenje sproža še več podobnega govorjenja, širi prostor, kjer se prikazuje kot normalno in normativno – in poveča verjetnost dejanskih nasilnih izpadov zoper druge skupine ali posameznike (Bilewicz in Soral 2020, 4; Schmid idr. 2024). K širjenju sovražnega govora v zadnjih letih prispeva tudi globalizirano občutje negotovosti, frustracije, nemoči, zaskrbljenosti, nezaupanja in strahu, ki krni sposobnost konstruktivne regulacije jeze in se premešča z enega področja družbenega delovanja na drugega oz. z enega družbenega omrežja na drugega.

Družbena omrežja so idealen prostor za širjenje nefunkcionalne jeze tako zaradi svojih značilnosti kot zaradi značilnosti svojih uporabnikov. Skupine nezadovoljnih ljudi se na omrežjih najdejo, zberejo in organizirajo – pogosto prek državnih meja in prek več omrežij hkrati (Johnson idr. 2019, 261). Omrežja jezne vsebine s svojimi zmožnostmi širijo in krepijo, tako iz finančnih kot iz javnosti nerazkritih razlogov, ter z njimi soočajo kar najširšo publiko (Matamoros-Fernández in Farkas 2021, 210).

3. Učinki in posledice

Izpostavljenost prezirljivemu in poniževalnemu govorjenju ima lahko enake posledice kot drugi travmatični dogodki (Leets 2002, 342). Povzroča frustracijo, stisko, stres, strah in jezo, celo tesnobo in depresijo (Wachs idr. 2022, 418). Poleg tistih, ki so že bili njegove tarče, so ženske na nekulturno izražanje na splošno bolj občutljive in ga običajno prenašajo težje kot moški (Kenski idr. 2020, 799; Wojatzki idr. 2018). Pri storilcih nasilno govorjenje povečuje izražanje sovraštva, medtem ko za nevtralne opazovalce velja, da jezik, ki so mu izpostavljeni, in jezik, ki ga uporabljajo, oblikujeta njihov način razmišljanja in konstruiranja resničnosti (Castellanos idr. 2023, 3).

Izpostavljenost sovražnemu govoru oslabi nevrokognitivne mehanizme, s katerimi se navadno odzivamo na bolečino drugih (Pluta idr. 2023, 2). S tem odpira vrata naraščajočemu dožemanju drugih kot manj človeških in manj dovetnih za bolečino – in tako naraščajočim predsodkom in rasizmu. Pri žrtvah sovražnega govora se kaže večja nagnjenost k duševnim težavam, čustvena kriza, večji stres in slabše psihično počutje; k temu moramo prišteti še vse težave, ki izhajajo iz njihovega običajno nižjega statusa v družbi, npr. imigranti, revni, tujci, manjšine, otroci s socialnimi težavami (Dreißigacker idr. 2024, 2).

Kratkoročni učinki prikazanega nasilja na gledalce so bili že temeljito raziskani ob pojavu TV in videa. Gre za (a) povečano fiziološko vzbujenje, ki ga vzbudi opa-

zovano nasilje, (b) vtisnjenje ali aktivacijo nasilnih vsebin v spominu in (c) posne-manje nasilnega vedenja. Raziskave so prepoznale in izmerile tudi tri vrste dolgo-ročnih negativnih posledic: povečana stopnja nasilja do drugih, povečan strah postati žrtev nasilja sam, desenzitizacija za bolečino in trpljenje drugih (Bushman idr. 2015, 205).

4. Najbolj prizadeti so mladi in ženske

Ker so mladi najpogostejši uporabniki omrežij, so tem vsebinam izpostavljeni naj-pogostejše. Po raziskavah v Švici in Nemčiji je bilo sovražnemu govoru v šoli priča 67 % učencev, 65 % pa jih je bilo v zadnjih 12 mesecih vsaj enkrat priča spletnemu sovražnemu govoru. Približno 21 % učencev se je samoopredelilo za nesple-tne storilce in 33 % za tovrstne žrtve, medtem ko sta bila ta deleža pri spletnem sovražnem govoru nižja (13 oziroma 20 %). V obeh okoljih sta bila najpogostejša skupinska tarča sovražnega govora barva kože in poreklo (50 % nespletno in 63 % na spletu). Nespletni sovražni govor so večinoma izvajali sošolci (88 %), neznani viri (npr. grafiti 19 %) ali učitelji (12 %), sovražni govor na spletu pa večinoma ne-znane osebe (77 %). Najpogostejše oblike nespletnega sovražnega govora so bile žaljive šale (94 %) ter širjenje laži in govoric o članih določene družbene skupine (84 %). Opazne so bile pomembne razlike glede na državo, spol in migracijsko ozadje (Castellanos idr. 2023, 10).

Ženske in dekleta v primerjavi z moškimi in fanti na spletu doživljajo nesoraz-merno večjo in tudi zelo različno škodo. Ta vključuje: seksistične stereotipe v spletnih oglaševalskih vsebinah in algoritemsko ciljanje, negativno telesno podobo, ki jo povzroča primerjava z idealiziranimi podobami žensk, mizoginijo in zlorabo na podlagi spola, prisilni nadzor, ki ga omogoča tehnologija, ekonomsko in politično marginalizacijo ter stranske učinke dehumanizacije in degradacije žensk v mizogi-nistični pornografiji (Wojatzki idr. 2018). Mladi so na internetu najpogostejše ža-ljeni zaradi svojega videza, o čemer so poročala predvsem dekleta (81 %). Zanimi-vo je, da so v švicarsko-nemški anketi skoraj vsi anketiranci (94 %) navedli, da se jim anonimni sovražni komentarji zdijo strahopetni. Medtem ko se tretjini fantov sovražni komentarji na internetu zdijo zanimivi ali zabavni, se takšni komentarji zdijo zanimivi le 10 % deklet, zabavni pa 14 %. Ženske se na splošno bistveno bolj bojijo, da bi bile tarča sovražnih komentarjev, in poročajo o večjem negativnem psihološkem vplivu zaradi posameznih negativnih izkušenj (Cowan in Khatchado-urian 2003, 304). Poročajo o večji uporabi različnih varnostnih orodij in manjšem udobju pri več oblikah spletnega sodelovanja – npr. izražanje političnih stališč na spletu se zdi varno le 23 % žensk, v primerjavi s 40 % moških (Stevens idr. 2024).

Iz teh ugotovitev lahko sklepamo, da nebrzdano, destruktivno izražanje jeze, prezira in sovraštva na spletu učinkuje na vse, ki s temi vsebinami pridejo v stik – na tarče, nevtralne opazovalce oz. bralce ali/in gledalce ter na povzročitelje. V splošnem so najpogostejše tarče ženske in mladi. Sledijo tisti, ki so v manjšini (etnični, spolni, rasni ipd.) in so zato bolj ranljivi, npr. osebe, ki odstopajo od mo-

ških spolnih stereotipov. Nadalje tisti, ki so bolj odvisni od mnenj drugih in družbenih omrežij – to so v prvi vrsti mladi, ki take strani obiskujejo ali take vsebine iščejo in ki se sovražnega govora poslužujejo tudi sami. Posebej so na udaru mladostniki, ki so depresivni, socialno osamljeni, s slabimi osebnimi kompetencami ter s slabo povezano družino. Prizadeti (ali sekundarno travmirani) so tudi nevturalni opazovalci, saj stik z nasilnimi vsebinami vodi v zmanjšanje empatije, desenzitizacijo, občutja strahu, frustracije in jeze ter poveča nevarnost posnemanja. Nasprotno izražanje jeze in prezira učinkuje na povzročitelje: nanje deluje spodbujevalno, izražajo še več jeze in sovraštva, vsebine so radikalnejše.

5. Povzročitelji in njihova motivacija

Ugotovljene so bile povezave med spletnim nadlegovanjem oz. nasiljem in uporabo tvegane digitalne tehnologije, moralnim distanciranjem, depresivnostjo ter tradicionalnim nespletnim nadlegovanjem. Prav tako je bilo ugotovljeno, da je izražanje sovražnih vsebin na spletu povezano s predhodno viktimizacijo v konkretnem življenju. Če kdo na družbenih omrežjih sodeluje pogosto, je zanj bolj verjetno, da bo uporabljal nekulturni govor. In narobe, kdor ima močno in zaupno socialno mrežo v dejanskem življenju, zanj je manj verjetno, da bo na spletu izražal jezo (Wachs idr. 2019, 182).

Za osebe, ki se v socialnem okolju počutijo nesprejete in se tega občutja branijo tako, da se poskušajo postaviti nad druge ljudi, ima izražanje sovražnih komentarjev na omrežjih vrsto prednosti (Chester in DeWall 2017, 420). Je dostopno, po potrebi anonimno, udobno, odmevno in nudi takojšnjo potešitev. Svoje osebne primanjkljaje poskušajo nadomestiti tako, da črniijo druge, misleč, da bo potiskanje drugih navzdol dvignilo njihovo samospoštovanje. Pri njih se kronična jeza stopnjuje v sovraštvo – in to postane vzorec vedenja (Ballaschk idr. 2021, 465).

Novejše raziskave kažejo, da povzročitelji poleg osebnih značilnosti družijo potreba po pozornosti in odobravanju pri somišljenikih. Zanje je nekulturni govor priložnost za povezovanje in vključevanje v družbo, kar se npr. kaže v tem, da radikalnost objavljenih sporočil narašča s številom všečkov. V tem smislu grobost izražanja ne odraža neposredno njihovih stališč ali namer, ampak željo, da bi bili v skupnosti enakomislečih prepoznavni in cenjeni (Walther 2022, 2–3). Družbena omrežja tem osebam nudijo naklonjeno publiko, lahek dostop do potencialnih tarč, dostop do javnosti ter takojšnjo povratno informacijo o tem, kako so somišljeniki sporočilo sprejeli. Z napadi na skupnega sovražnika (,oni') se podobno kot v realnem svetu tudi na spletu gradi skupnost enako mislečih (,mi'), ki povzročiteljem v prvi vrsti daje občutek povezanosti ter pogloblja njihov občutek za pravičnost in krivico, medtem ko je učinek na tarče zanje drugotnega pomena (Fergusson in Glasgow 2021, 245).

Iz tega izhaja, da je poleg osebnostnih potez povzročiteljev treba imeti pred očmi prav to povezovalno, ,navijaško' in hujskaško plat nasilniškega govorjenja na

spletu. Bolj smiselno od demoniziranja povzročiteljev kot posameznikov je razkrivanje situacijskih dejavnikov: povezovanje, prepoznavnost, potrditev, anonimnost, odmik od konkretnosti odnosov, skrivanje pred posledicami, poskus pridobiti večjo družbeno vlogo, nizko samospoštovanje, skrivanje za vlogo ali nastopanje v vlogi. Na sceni se za pozornost preriva veliko akterjev – in najglasnejši in najradikalnejši med njimi niso nujno tudi najbolj nevarni.

6. Vloga jezne žrtve v brezosebnem prostoru

Pri pojavu nekulturnega in nasilnega govora v digitalnih medijih imamo opraviti s posebno dinamiko širjenja, ki je po eni strani posledica neukrepanja, po drugi pa specifične narave spletnih medijev. Vedenje ljudi na družbenih omrežjih in v virtualni resničnosti je v nekaterih pogledih drugačno od vedenja istih oseb v konkretnem življenju. Mladostnica, ki je na spletu zgovorna, smešna in odprta, se lahko v realnosti izkaže za sramežljivo, tiho in prestrašeno. Ljudje se na spletu lahko skrijejo za anonimnost, tako da njihovih dejanj ni mogoče pripisati njim samim. Suler opozarja, da spletno osebno nastopanje brez zadržkov ne pomeni, da mladostnik kaže pravi jaz – pa tudi ne lažnega, ampak kombinacijo osebnostnih potez (Suler 2004, 321).

Če to ugotovitev prenesemo na razumevanje povzročiteljev, vidimo, da nekulturno govorjenje na omrežjih oz. spletu nima iste teže kot v realnosti. V njem se ne razkrivajo nujno sovražne namere in naklepi, ki bi vodili v dejanja, pač pa gre za obliko varnega povezovanja, izražanja mnenj na podlagi skupnih tarč in impulzivnega reagiranja. V njem se ne razkrivajo nekakšni globlji osebni vzgibi ali globlja socialna resničnost neke skupine – prej gre za iskanje prepoznavnosti in veljave v nastajajoči, samoorganizirani spletni skupini, ki temelji na vlogi jezne žrtve in ima skupnega nasprotnika. Žrtv ima vedno prav: lahko je neodgovorna in se izraža neodgovorno (Erzar 2017, 49).

Povezovanje na temelju vloge žrtve nima enake moči kot povezovanje v realnem svetu. Čeprav daje vtis, da gre za pristno, iskreno izražanje in samorazkrivanje, izražanje jeze in prezira na omrežjih zakriva globlje osebne razloge za jezo. Ker je varno, hitrejše, javno, manj naporno in udobno, ima manj možnosti, da bo dojet kot pristno – se pravi kot izraz notranjega doživljanja, ki ni namenjeno samo všečkom, ampak razkriva šibke plati osebnosti, ki bi lahko bile predmet sramotjenja, ponižanja ali posmeha. Raziskovanje dinamike čustev je pokazalo, da se za jezo skrivajo mehka ali ranljiva občutja, kot so strah, negotovost, izoliranost in nemoč (Williams 2017, 6). Toda ker ta občutja na omrežjih praviloma niso deljena, je tudi povezanost, ki temelji na jezi, močna in zaupna le na videz – v resnici pa je zasilna in površinska (Walther in Whitty 2021, 124).

Nedavna nemška raziskava o učinkih socialnih signalov na zehanje v virtualnem svetu je npr. odkrila, da so bili udeleženci na prisotnost druge virtualne osebe presenetljivo neodzivni, medtem ko so bili za prisotnost realne osebe (v tem primeru

raziskovalca, čeprav je bil v drugem prostoru) izjemno dovzetni (Gallup, Anderson in Kingstone 2019, 6). Raziskovalci sklepajo, da so medosebna dinamika in njeni inhibitorni učinki v virtualnem svetu zelo drugačni od dejanske medosebne realnosti in da slednja preglaši virtualno. Opozarjajo, da medosebnih dejanj in učinkov v virtualnem svetu ne smemo preprosto preslikavati v realnost.

Naše stališče je, da je neinhibirano in nefunkcionalno izražanje jeze in sovraštva na spletu tesno povezano s tem, da se odvija v prostoru, ki je – vsaj kar zadeva občutek medosebne prisotnosti in pristnosti – brezoseben in kjer ,ni nikogar'. Temelji na potrebah povzročiteljev, da se prepoznajo v skupnem sovražniku, nevarnosti ali grožnji, da najdejo razumevanje zase, da se povežejo z enako mislečimi v na videz močno skupnost – in da lahko brez zadržkov reagirajo na jezo drugih uporabnikov. To jim daje samozavest in družbeno pripadnost. Toda povezanost, utemeljena na vlogi jezne in upravičene žrtve, je v ostrem nasprotju s pravo medčloveško pristnostjo in povezanostjo (Kraner 2023, 1017).

Ker gre torej pri tovrstnem govorjenju za nastopanje v vlogi, ki ni pristna in kaže znake priložnostnega histrioničnega nastopanja v vlogi jezne in upravičene žrtve, so tudi učinki tega govora, ko ne gre za osebne napade, šibkejši od učinkov v realnosti (Cheng idr. 2017).

7. Sklep

Jezno in nekulturno govorjenje na družbenih omrežjih se opira na privlačne sposobnosti spletnih medijev za širjenje vsebin in povezovanje. S tem povzroča škodo tako uporabnikom, ki so tarče, zlasti mladim in ženskam, kot nevtralnimi opazovalcem, ki na tovrstni govor reagirajo in ga tako razširjajo. Toda prav te sposobnosti hkrati domet tega govora – ki se odvija v čedalje bolj brezosebnem in neresničnem prostoru – omejujejo. Povzročiteljem sicer daje občutek moči, povezanosti, prepoznavnosti in odmevnosti, toda ta občutek je začasen in površinski, njihovo držo pa razgalja kot držo jeznih žrtev, ki zase terjajo posebno pravico. V prispevku zato zagovarjamo tezo, da zaradi teh značilnosti jezni in sovražni govor na spletu nima potrebne pristnosti in ranljivosti za vzpostavljanje medosebnih odnosov in se, bolj ko se radikalizira, sprevrča v svojo karikaturu. S tega vidika je po našem mnenju treba presojati tudi njegove družbene učinke.

Reference

Anti-Defamation League. 2024. Online Hate and Harassment: The American Experience 2024. Anti-Defamation League. <https://www.adl.org/resources/report/online-hate-and-harassment-american-experience-2024> (pridobljeno 18. 8. 2024).

Ballaschk, Cindy, Sebastian Wachs, Norman Krause, Friederike Schulze-Reichelt, Julia Kansok-Dusche, Ludwig Bilz in Wilfried Schubarth. 2021. Dann machen halt alle mit: Eine qualitative Studie zu Beweggründen und Motiven für Hatespeech unter Schüler*innen. *Diskurs Kindheits- und Jugendforschung* 16, št. 4:463–480.

- Bilewicz, Michal, in Wiktor Soral.** 2020. Hate Speech Epidemic: The Dynamic Effects of Derogatory Language on Intergroup Relations and Political Radicalization. *Advances in Political Psychology* 541, št. 1:3–33.
- Bushman, Brad J., Mario Gollwitzer in Carlos Cruz.** 2015. There is broad consensus: Media researchers agree that violent media increase aggression in children, and pediatricians and parents concur. *Psychology of Popular Media Culture* 4, št. 3:200–214.
- Castellanos, Melisa, Alexander Wettstein, Sebastian Wachs, Julia Kansok-Dusche, Ballaschk Cindy, Norman Krause in Ludwig Bilz.** 2023. Hate speech in adolescents: A binational study on prevalence and demographic differences. *Frontiers Education* 8:1076249.
- Cheng, Justin, Cristian Danescu-Niculescu-Mizil, Jure Leskovec in Michael Bernstein.** 2017. Our experiments taught us why people troll. The Conversation. 2. 3. <https://theconversation.com/our-experiments-taught-us-why-people-troll-72798> (pridobljeno 19. 8. 2024).
- Chester, David S., in Nathan C. DeWall.** 2017. Combating the sting of rejection with the pleasure of revenge: A new look at how emotion shapes aggression. *Journal of Personality and Social Psychology* 112, št. 3:413–430.
- Cowan, Gloria, in Desiree Khatchadourian.** 2003. Empathy, ways of knowing, and interdependence as mediators of gender differences in attitudes toward hate speech and freedom of speech. *Psychology of Women Quarterly* 27, št. 4:300–308.
- Dreißigacker, Arne, Phillip Müller, Anna Isenhardt in Jonas Schemmel.** 2024. Online hate speech victimization: consequences for victims' feelings of insecurity. *Crime Science* 13:4. <https://doi.org/10.1186/s40163-024-00204-y>
- Erzar, Tomaž.** 2017. *Dolga pot odpuščanja: Psihološka, socialna in terapevtska spoznanja*. Ljubljana: Družina.
- Ferguson, Christopher J., in Brad Glasgow.** 2021. Who are GamerGate? A descriptive study of individuals involved in the GamerGate controversy. *Psychology of Popular Media* 10, št. 2:243–247.
- Fischer, Agneta H., Eran Halperin, Daphna Canetti in Alba Jasini.** 2018. Why we hate. *Emotion Review* 10, št. 4:309–320.
- Gallup, Andrew C., Daniil Vasilyev, Nicola C. Anderson in Alan Kingstone.** 2019. Contagious yawning in virtual reality is affected by actual, but not simulated, social presence. *Scientific Reports* 9, št. 1:294.
- Johnson, Nicola F., Rhys Leahy, N. Johnson Restrepo, Nicolas Velasquez, Minzhang Zheng, Pedro Manrique, Prajwal Devkota in Stefan Wuchty.** 2019. Hidden resilience and adaptive dynamics of the global online hate ecology. *Nature* 573, št. 7773:261–265.
- Kenski Kate, Kevin Coe, in Stephen A. Rains.** 2020. Perceptions of uncivil discourse online: an examination of types and predictors. *Communication Research* 47, št. 6:795–814.
- Kraner, David.** 2023. Osamljenost in raztresenost v mreži socialnih medijev. *Bogoslovni vestnik* 83, št. 4:1003–1022.
- Leets, Laura.** 2002. Experiencing hate speech: perceptions and responses to anti-semitism and antigay speech. *Journal of Social Issues* 58, št. 2:341–361.
- Matamoros-Fernández, Ariadna, in Johan Farkas.** 2021. Racism, hate speech, and social media: a systematic review and critique. *Television and New Media* 22, št. 2:205–224.
- Parlamis, Jennifer D.** 2012. Venting as emotion regulation: The influence of venting responses and respondent identity on anger and emotional tone. *International Journal of Conflict Management* 23, št. 1:77–96.
- Piazza, James A.** 2020. Politician hate speech and domestic terrorism. *International Interactions* 46, št. 3:431–453.
- Pluta, Agnieszka, Joanna Mazurek, Jakub Wojciechowski, Tomasz Wolak, Wiktor Soral in Michał Bilewicz.** 2023. Exposure to hate speech deteriorates neurocognitive mechanisms of the ability to understand others' pain. *Scientific Reports* 13, št. 1:4127.
- Rosner, Leonie, in Nicole C. Kramer.** 2016. Verbal Venting in the Social Web: Effects of Anonymity and Group Norms on Aggressive Language Use in Online Comments. *Social Media and Society* 2, št. 3:2–11.
- Schmid, Ursula K., Anna S. Kümpel in Diana Rieger.** 2024. How social media users perceive different forms of online hate speech: A qualitative multi-method study. *New Media and Society* 26, št. 5:2614–2632.
- Stevens, Francesca, Florence E. Enock, Tvesha Sippy, Jonathan Bright, Miranda Cross, Pica Johansson, Judy Wajcman in Helen Z. Margetts.** 2024. Women are less comfortable expressing opinions online than men and report heightened fears for safety: Surveying gender differences in experiences of online harms. *ArXiv abs/2403.19037*.
- Suler, John.** 2004. The Online Disinhibition Effect. *CyberPsychology and Behavior* 7, št. 3:321–326.
- Wachs, Sebastian, Manuel Gámez-Guadix in Michelle Wright.** 2022. Online Hate Speech Victimization and Depressive Symptoms Among Adolescents: The Protective Role of

Resilience. *Cyberpsychology, behavior and social networking* 25, št. 7:416–423.

Wachs, Sebastian, Michelle F. Wright in Alexander T. Vazsonyi. 2019. Understanding the overlap between cyberbullying and cyberhate perpetration: moderating effects of toxic online disinhibition. *Criminal Behavior and Mental Health* 29, št. 3:179–188.

Walther, Joseph B. 2022. Social media and online hate. *Current Opinion in Psychology* 45:101298.

Walther, Joseph B., in Monica T. Whitty. 2021. Language, psychology, and new new media: the hyperpersonal model of mediated communication at twenty-five years. *Journal of Language and Social Psychology* 40:120–135.

Williams, Riccardo. 2017. Anger as a Basic Emotion and Its Role in Personality Building and Pathological Growth: The Neuroscientific, Developmental and Clinical Perspectives. *Frontiers Psychology* 8:1950.

Winiewski, Mikołaj, Karolina Hansen, Michał Bilewicz, Wiktor Soral, Aleksandra Świderska in Dominika Bulska. 2017. *Contempt speech, hate speech: Report from research on verbal violence against minority groups*. Warsaw: Stefan Batory Foundation.

Wojatzki, Michael, Tobias Horsmann, Darina Gold in Torsten Zesch. 2018. Do women perceive hate differently: examining the relationship between hate speech, gender, and agreement judgments. V: *Proceedings of the 14th conference on natural language processing (KONVENS 2018)*, 110–120. Dunaj: Österreichische Akademie der Wissenschaften.